

УДК 657.6

О. П. Зоря,

к. с. н., доцент, доцент кафедри обліку та аудиту,

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

О. А. Лагода,

магістрантка 6 курсу, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ БЕЗГОТІВКОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ НА МІЖБАНКІВСЬКОМУ ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

O. Zorya,

PhD associate professor, associate professor of accounting and auditing chair,

Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhya

O. Lagoda,

master, the 6-th course of Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhya

ORGANIZATION OF ACCOUNTING OF TRANSACTIONS OF PURCHASE AND SALE OF NON-CASH FOREIGN CURRENCY ON THE INTERBANK CURRENCY MARKET

У статті розглянуто організація обліку операцій купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку. Поширення ринкових відносин та процес інтеграції України у світове співтовариство зумовлюють потребу у корінному перегляді традиційних поглядів на проблеми економічного розвитку. Це повною мірою стосується банківської сфери, удосконалення банківського та валютного законодавства, оскільки ринкова трансформація вітчизняної економіки відбувається паралельно із процесом забезпечення оптимального функціонування вітчизняних банків на якісно новій основі. Через банківську систему проходить великий обсяг розрахунків і платежів підприємств та населення як у національній, так і в іноземній валютах. Банки мобілізують тимчасово вільні ресурси суб'єктів господарської діяльності, нагромадження і доходи фізичних осіб, перетворюючи їх в активно працюючий капітал, а також надають широкий спектр різноманітних банківських послуг. Складність ведення банківського бізнесу потребує великої за обсягом інформації про наявні тенденції та перспективи його удосконалення. Така інформація формується завдяки добре опрацьованим механізмам системи банківського обліку, реформованої на засадах міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. У процесі реформування особливо суттєвих змін зазнала методика обліку операцій в іноземній валюті.

The article deals with the organization of accounting of transactions of purchase and sale of non-cash foreign currency on the interbank currency market. The spread of market relations and the process of integration of Ukraine into the world community to determine the need for radical revision of traditional views on the problems of economic development. This fully applies to the banking sector, improving banking and currency legislation, because the market transformation of the domestic economy is in parallel with the process of ensuring optimal functioning of domestic banks on a qualitatively new basis. Through the banking system is undergoing a large amount of calculations and payments of enterprises and population, both in national and in foreign currencies. Banks mobilize available resources of the subjects of economic activity, savings and income of individuals, turning them into active capital, as well as provide a wide range of banking services. The complexity of the banking business requires a large amount of information about current trends and prospects of its improvement. Such information is formed through well-developed mechanisms of Bank account, reformed on the basis of international accounting standards and financial reporting. In the process of reform is particularly significant has changed the method of accounting for transactions in foreign currency.

Ключові слова: безготівкова іноземна валюта, валюто-обмінні операції, готівкова іноземна валюта, конверсійні операції, курси валют, міжбанківський валютний ринок офіційний курс, еквівалент валютної позиції.

Key words: non-cash foreign currency, currency exchange operations, foreign currency, foreign exchange transactions, exchange rates, interbank foreign exchange market the official rate, the equivalent currency position.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На даному етапі важливо вирішити низку наявних проблем інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень керівництвом банків у частині здійснення операцій в іноземній валюті. Вимагає удосконалення валютне законодавство, є потреба у розширенні нормативної бази щодо чинних методик обліку операцій в іноземній валюті. Врешті, необхідно розв'язати практичні проблеми інформаційного забезпечення управлінських рішень у банківській діяльності, загалом, і за операціями в іноземній валюті, зокрема.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий вклад у формування методичних підходів до обліку внесли як зарубіжні вчені: Б. Баррем, Ф. Беста, П. Гарнье, Л. Діксі, Г. Кравцова, Р. Монтгомері, В. Палій, Дж. Робертсон, Я. Соколов, Н. Фадейкіна, І. Шер, так і вітчизняні: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуев, О.В. Васюренко, С.Ф. Голов, А.М. Кіндрацька, Г.Г. Кірейцев, Я.Д. Крупка, М.В. Кужельний, А.М. Кузьмінський, Ю.Я. Литвин, Б.М. Литвин, В.Г. Лінник, В.М. Пархоменко, О.А. Петрик, М.С. Пушкар, М.І. Савлук, В.В. Сопко, Р.І. Тиркало, Б.Ф. Усач, В.Г. Швець,

В.О. Шевчук, С.І. Шкарабан. Викладені ними теоретичні положення, отримані наукові результати та практичні рекомендації є базою подальшого наукового вивчення та систематизації проблемних питань бухгалтерського обліку. Проте низка питань теорії та практики обліку операцій в іноземній валюті (первинна документація, організація та методика обліку валютних операцій банківських установ) недостатньо досліджена та потребує детальних наукових розробок з урахуванням сучасних умов ведення банківської діяльності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є розгляд організації обліку операцій купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Банк відображає в бухгалтерському обліку операції в іноземній валюті та банківських металах відповідно до їх економічної суті за балансовими і позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17 червня 2004 року № 280 та постановою Правління Національного банку України 17.11.2004 № 555 "Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України" (у редакції постанови Правління Національного банку України від 05.11.2013 № 437). Банк купує іноземну безготівкову валюту на МВР для власних потреб та за дорученням клієнтів, у порядку, встановленому чинним законодавством України. Валютні операції з валютами І групи Класифікатора та операції з купівлі — продажу безготівкових іноземних валют за гривні та іншу іноземну валюту здійснюється на умовах "ТОД" (поставка валюти відбувається в день укладання угоди), "ТОМ" (поставка валюти відбувається наступного робочого дня від дня укладання угоди) та "SPOT" (поставка валюти відбувається на другий робочий день від дня укладання угоди), "FORWARD" (поставка валюти перевищує два робочих дні від дня укладання угоди). Курси купівлі-продажу іноземної валюти по угодах, що укладаються дилерами на МВР, встановлюються в залежності від діючого котирування на МВР. Ліміти на проведення операцій на МВР визначаються на підставі рішення Комітету по управлінню активами та пасивами Банку. Банк здійснює розрахунки за операціями купівлі-продажу іноземної валюти за безготівкові кошти з іншими уповноваженими банками та клієнтами Банку лише на підставі підставі укладених угод. При здійсненні операцій на МВР Банк керується Правилами функціонування Системи підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку України Національного банку України та перерахування (зарахування) коштів за окремими операціями з іноземною валютою і банківськими металами, нормативними документами НБУ та внутрішніми нормативними документами: Положенням про облік міжбанківських операцій, Порядком відображення у бухгалтерському обліку ПАТ "Державний ощадний банк України" є Положення про здійснення банком торгових операцій з готівковими та безготівковими грошовими коштами. Банк для власних потреб проводить арбітражні операції на умовах маржинальної торгівлі, які передбачають виконання двох зустрічних зобов'язань з купівлі та продажу однієї іноземної валюти за іншу іноземну валюту (без їх реальної поставки). Порядок проведення таких операцій визначений Положенням про здійснення банком арбітражних операцій на умовах маржинальної торгівлі. Як операції з похідними фінансовими інструментами Банк відображає в бухгалтерському обліку наданий кредит/розміщений депозит та отриманий кредит/залучений (депозит) на міжбанківському ринку з одним і тим самим контрагентом, у різних валютах, на еквівалентну суму та однаковий термін погашення. Активи і зобов'язання в іноземній валюті та банківських металах відображаються у фінансовій звітності у гривневому еквіваленті за офіційним курсом на дату складання звітності або на дату

їх визнання. Для розрахунків з клієнтами Банк використовує рахунки 2800 "Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку" та 2900 "Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку". Для розрахунків за власними операціями Банк використовує рахунки 3540 "Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку" та 3640 "Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку". Купівля-продаж валюти як для клієнтів, так і для власних потреб Банку здійснюється з використанням рахунку 3739. На кінець дня залишку коштів на аналітичних рахунках 3739, які використовуються для відображення операцій торгівлі іноземною валютою, не повинно бути. Під час відображення у бухгалтерському обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах за балансовими рахунками можуть використовувати технічні рахунки 3800 "Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів" та 3801 "Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів", за якими на окремих аналітичних рахунках обліковуються: валютна позиція Банку для готівкових операцій (валютообмінні, конверсійні); валютна позиція Банку для безготівкових операцій (валютообмінні, конверсійні, типу своп); валютна позиція Банку щодо банківських металів; валютна позиція Банку щодо доходів та витрат; валютної позиція Банку щодо сформованих резервів; позабалансова валютна позиція банку; еквівалент валютної позиції Банку для готівкових операцій (валютообмінні, конверсійні); еквівалент валютної позиції безготівкових операцій (валютообмінні, конверсійні, типу своп); еквівалент валютної позиції Банку щодо банківських металів; еквівалент валютної позиції Банку щодо доходів та витрат; еквівалент валютної позиції Банку щодо сформованих резервів. За аналітичними рахунками валютної позиції 3800 та еквіваленту валютної позиції 3801 відкриваються рахунки в розрізі видів валют. Наприкінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 та 3801 мають дорівнювати нулю.

Для обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах Банком застосовуються наступні валютні курси: офіційний курс, встановлений НБУ; курси угод, що склався на міжбанківському валютному ринку України або міжнародному валютному ринку; курси валют, встановлені самим Банком, до яких відносяться: курси купівлі/продажу готівкової іноземної валюти в обмінних пунктах та касах Банку (далі — курси готівкових валют); курси купівлі/продажу безготівкової іноземної валюти клієнтам (далі — курси безготівкових валют).

Офіційний курс використовується для визначення у фінансовій звітності еквіваленту у гривні: статей активів та зобов'язань; валютної позиції Банку; доходів та витрат, які нараховуються та (або) сплачуються в іноземній валюті.

Курси готівкових валют — курси, що встановлюються кожного робочого дня для кожного обмінного пункту та операційної каси Банку, а в разі необхідності — для кожної зміни (в межах чинного законодавства). Курси готівкових валют використовуються для: визначення вартості іноземної валюти та банківських металів при проведенні операції з готівковою; визначення обсягу фінансового результату, отриманого Банком від проведення операції з готівковою іноземною валютою.

Курси безготівкових валют — курси, що встановлюються для усіх підрозділів Банку щоденно. Курси безготівкових валют використовуються для: визначення вартості іноземної валюти та банківських металів при здійсненні безготівкових операцій; визначення обсягу фінансового результату від торгівлі безготівковою іноземною валютою та банківськими металами.

Активи і зобов'язання в іноземній валюті та банківських металах первісно оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку у валюті звітності шляхом

перерахунку суми в іноземній валюті за поточним офіційним курсом гривні на дату операції. На кожен наступний після визнання дату балансу:

а) усі монетарні статті в іноземній валюті відображаються за офіційним курсом НБУ на дату балансу;

б) немонетарні статті в іноземній валюті, що обліковуються за собівартістю, відображаються за офіційним курсом НБУ на дату визнання;

в) немонетарні статті в іноземній валюті, що обліковуються за справедливою вартістю, відображаються за офіційним курсом НБУ на дату визначення їх справедливої вартості.

Переоцінці не підлягають: інвестиції до асоційованих та дочірніх компаній; залишки за рахунками цінних паперів, що обліковуються за собівартістю; доходи і витрати майбутніх періодів за немонетарними статтями.

Переоцінка здійснюється за методом дооцінки в наступному періоді на різницю між двома сумами (за попереднім та поточним курсом). Допускається проведення переоцінки за поточним курсом НБУ додатково протягом операційного дня при технічній необхідності. Переоцінка балансових та позабалансових статей у зв'язку зі зміною офіційного курсу НБУ здійснюється програмними засобами. За позабалансовими рахунками здійснюється облік іноземної валюти у номіналі або в умовній одиниці, в залежності від встановленого Планом рахунків призначення рахунків. Облік операцій у іноземній валюті здійснюється у подвійній оцінці — у валюті та гривневою еквіваленті. Контррахунки для позабалансових рахунків в іноземній валюті відкриваються у тій же валюті, що і відповідний позабалансовий рахунок. При зміні офіційного курсу НБУ здійснюється переоцінка залишків за позабалансовими рахунками. При зміні курсу проводиться переоцінка як позабалансового рахунку, так і контррахунку.

Доходи та витрати в іноземній валюті та банківських металах нараховуються у вигляді: доходів/витрат за кредитами та депозитами в іноземній валюті; комісій та інших непроцентних платежів по операціях в іноземній валюті; торговельного доходу; резервів.

Облік процентів, комісій та інших непроцентних платежів по операціях в іноземній валюті та банківських металах здійснюється в порядку, передбаченому для обліку доходів та витрат по відповідних операціях за рахунками класів 6 і 7 у національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату їх визнання з використанням технічних рахунків 3800 та 3801.

З метою формування управлінської звітності Банк визначає прибуток або збиток від торгівлі валютними цінностями і банківськими металами шляхом розрахунку реалізованого та нереалізованого фінансового результату за розрахунковий період. Розрахунковий період — банківський день.

Торговельний дохід від операцій з іноземною валютою та банківськими металами є реалізованим результатом, якщо він виникає як наслідок: різниці між курсом продажу та курсом купівлі готівкової іноземної валюти; різниці між курсом купівлі/продажу безготівкової іноземної валюти у клієнтів(ам) і курсом укладених Банком угод купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку; власних операцій на МВР.

Торговельний дохід від операцій з іноземною валютою та банківськими металами є нереалізованим результатом як: позитивний (негативний) результат переоцінки активів і зобов'язань Банку в іноземній валюті та банківських металах у зв'язку зі зміною офіційного валютного курсу; позитивна (негативна) різниця між курсом купівлі/продажу іноземної валюти (банківських металів) та офіційним курсом НБУ.

За окремими аналітичними рахунками балансового рахунку 6204, 6209: результат переоцінки монетарних статей у зв'язку зі зміною офіційного курсу НБУ; результат переоцінки еквіваленту валютної позиції у зв'язку зі зміною офіційного курсу НБУ; реалізований результат від торгових операцій (за типами угод).

Переоцінка фінансових інструментів в іноземній валюті та банківських металів, що обліковуються за позабалансовими рахунками; курсової різниці між офіційним курсом НБУ та комерційним курсом (курсом угод/валют). Реалізований результат від операцій купівлі-продажу іноземної валюти визначається на момент завершення операції як добуток обсягу валюти та різниці фактичних (розрахункових) курсів купівлі-продажу. Якщо Банк має довгу валютну позицію, то реалізований результат виникає при продажу валюти. Якщо Банк має коротку валютну позицію, то реалізований результат виникає при купівлі валюти.

Для розрахунку реалізованого результату: при довгій валютній позиції застосовується середньозважений курс іноземної валюти за залишками відповідних рахунків валютної позиції на початок операційного дня з урахуванням купленої протягом операційного дня іноземної валюти та фактичний курс продажу; при короткій валютній позиції застосовується середньозважений курс іноземної валюти за залишками відповідних рахунків валютної позиції на початок операційного дня з урахуванням проданої протягом операційного дня іноземної валюти та фактичний курс купівлі.

Реалізований результат визнається лише за операціями, що є завершальними в повному циклі "купівля-продаж" або "продаж-купівля". Реалізований результат визначається щоденно за кожним типом операцій в іноземній валюті.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Необхідно для підвищення результативності методики обліку операцій, що впливають на зміну валютної позиції та зумовлюють необхідність переоцінки монетарних статей балансу банку вдосконалювати законодавчу базу, яка регулює діяльність банків, а також створювати сприятливі умови для роботи банків з валютними операціями.

Література:

1. Постанова Правління НБУ № 280 від 17.06.04 р. "План рахунків бухгалтерського обліку банків України".
2. Постанова Правління Національного банку України 17.11.2004 N 555 "Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України" (у редакції постанови Правління Національного банку України від 05.11.2013 N 437).
3. Постанова Правління Національного банку України від 10.08.2005 № 281 "Правила функціонування Системи підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку України Національного банку України та перерахування (зарахування) коштів за окремими операціями з іноземною валютою і банківськими металами".
4. Стадник Г.П. Облік та контроль банківських операцій в іноземній валюті: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Львівська комерційна академія. — Ль., 2009.

References:

1. The resolution of the NBU Board No. 280 from 17.06.04, "the chart of accounts of banks of Ukraine".
2. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine 17.11.2004 N 555 "statement on accounting for transactions in foreign currency and Bank metals in the banks of Ukraine" (in edition resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 05.11.2013 N 437).
3. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 10.08.2005 No. 281 "Rules of functioning of System of confirmation of agreements on the interbank currency market of Ukraine National Bank of Ukraine and transfer (transfer) of funds across individual transactions in foreign currency and Bank metals".
4. Stadnyk, H.P. (2009), "Accounting and control of banking transactions in foreign currency", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kyiv National Economic University Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2015 р.